

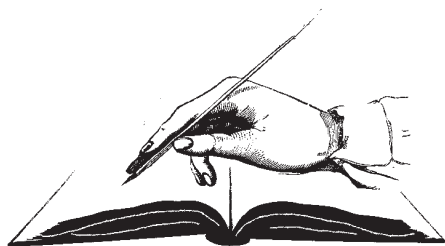
Г Е Р М А Н
ГЕССЕ

ПЕТЕР КАМЕНЦІНД.
ПІД КОЛЕСАМИ
РОМАН, ПОВІСТЬ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2021

ΠΕΤΕΡ
ΚΑΜΕΝЦІНД

РОЗДІЛ 1

Спочатку був міф. Господь Бог, який створив колись скрижалі поезії з душ індійців, греків, германців, щоб явити світу велику сутність свою, і понині населяє кожную дитячу душу поезією.

Я ще не знав, як називається озеро, гори та долини моєї батьківщини. Але я бачив залиту сонцем бірюзову гладінь озера, пронизану сонячними зайчиками, та круті гори, що його оточували щільним кільцем, а в найглибших розколинах — сяйливі снігові зазубні й маленькі, крихітні водоспади, а біля їхнього підніжжя положисті, яскраві гірські луки, всипані фруктовими деревами, маленькими хатинками й сірими альпійськими коровами. Оскільки ж моя бідолашна маленька душа лежала порожня й безмовна, то духи озера й гір записали на ній свої прекрасні сміливі діяння. Застиглі скелі та кручі вперто й шанобливо розповідали про часи, що їх породили і чийі шрами вони носили. Вони розповідали, як рвалася й вигиналася Земля, та як із її змученого тіла зі стогонами й муками народження випиналися вершини та хребти. З ревом і скреготом штовхалися скелі, аж поки ламались і падали, втративши свої верхівки. Гори-близнюки відчайдушно боролися за місце під сонцем, потім одна перемагала й виростала, а поруч її сестра розламувалася й падала. Відтоді так і застрягли ті зламані верхівки — скинуті, розтроснені скелі — над вузькими ущелинами, і кожна відлига потоками талої води несла

вниз брили, завбільшки з будинок, трощила їх, як скло, чи сильним ударом забивала їх глибоко у м'які луки.

Ці скелі завжди розповідали одне й те саме. І коли бачиш їхні стрімкі кручі — їх легко зрозуміти. Зламані пласт за пластом, погнуті, пошматовані, кожна з зяючими ранами. «Ми пережили страшні муки, — казали вони, — і досі страждаємо». Але вони говорили це гордо, суворо й похмуро, мов старі незламні воїни.

Так, так, воїни. Я бачив, як вони боролися. З водою і бурями, жахливими беззневими ночами, коли розлючений фен бушував довкола їхніх сивих голів, а річки виривали свіжі, сирі шматки з їхніх боків. У такі ночі вони стояли, розставивши коріння й затамувавши подих, вперто, похмуро, запекло, та, зібравши воедино всі свої сили, підставляли назустріч бурі розтріскані обвітрені боки й гострі верхівки. З кожною завданою раною лунали відгрома люті й страху, і навіть найвіддаленіші селі вторували їхнім жахливим стогонам надламанною та розгніваною луною.

Я бачив гірські луки та схили, а в тріщинах — острівці землі, вкриті травами, квітами, папороттю та мохом, яким народ дав дивні, пророчі назви. Діти й онуки гір, барвисті й мирні, кожне на своєму місці. Я до них торкався, розглядав, вдихав їхні пахощі та вивчав їхні імена, але дерева хвилювали мене дужче й глибше. Кожне з них вело окремішне життя, формувало особливу форму та крону і відкидало тільки йому притаманну тінь. Вони, ці відлюдники та борці, видавалися мені схожими на гори, бо кожне з них, особливо ті, що стояли ближче до вершин, вели свою тиху, затяту боротьбу з вітром, погодою та гірською породою за благополуччя й зростання. Кожне мусило нести власний тягар і міцно чіплятися за скелі, а тому кожне мало свій власний образ і свої особливі рани. Тут були сосни, яким

бурі дозволили мати гілля тільки з одного боку, й такі, чії червоні стовбури, мов змії, обвивали завислі над прірвою брили, так що дерево й камінь зрослися в одне ціле й підтримували одне одного. Вони дивилися на мене, ніби воїни, і викликали глибоку повагу та благоговіння в серці.

Але й чоловіки й жінки наші, як і дерева, з обвітреними обличчями, суворі й мовчазні, а найкращі з них — наймовчазніші. Тому я й навчився дивитися на людей, як на дерева, думати про них і поважати не менше, а любити — не більше за тихі сосни.

Наше маленьке село Німікон розкинулося на трикутному, затиснутому між двома гірськими виступами, косогорі на березі озера. Одна дорога веде до монастиря неподалік, інша — до наступного села, що за чотири з половиною години дороги звідси, а інших сіл на берегах озера діставалися водою. Наші дерев'яні житла збудовані в старому стилі, й розкрити їхній вік неможливо, нових серед них майже немає, а старі ремонтують за необхідності то там, то сям, цього року підлогу, наступного — латку даху, а буває, що пів балки чи дошка, яка раніше була частиною стіни в кімнаті, тепер стає кроквою, а коли й для цього вона більше не годиться, але все ще надто хороша, щоб просто спалити, то наступного разу її можна пустити на ремонт хліва чи сінника, чи бодай на перекладину для дверей. Те ж саме стосується й мешканців цих будинків: кожен грає свою роль, допоки може, потім повільно, вагаючись, відходить у коло непридатних до роботи і зрештою занурюється у темряву, не привертаючи до себе великої уваги. Той, хто повертається додому після довгих років на чужині, не побачить нічого нового, хіба що кілька старих дахів обновили, а кілька новіших — постаріли; і хоч колишні старі зникли, але є інші, що живуть у тих самих

будиночках, мають ті ж імена, наглядають за такою ж темноволосою дитлашнею, і ні виглядом своїм, ні звичками не відрізняються від померлих.

Нашій громаді не вистачало частішого вливання свіжої крові та життя ззовні. Жителі, доволі здоровий народ, майже всі вже породичались і ледь не три чверті носять прізвище Каменцінд. Цим прізвищем списано церковну книгу та хрести у церковному дворі, воно красується на дверях, вималюване олійною фарбою чи ж грубо вирізьблене, його можна прочитати на підводах візників, на відрах у хліві та на човнах. Над вхідними дверима житла мого батька теж є напис «Цей дім побудували Йост і Франциска Каменцінди», однак ідеться не про мого батька, а про його пращура, мого прадіда; а коли і я помру й, можливо, не залишу по собі дітей, то я знаю, що в цьому старому родинному гнізді знову оселиться якийсь Каменцінд, якщо це гніздо ще й доти стоятиме і над ним буде дах.

Попри позірну одноманітність були, одначе, серед наших мешканців злі й добрі, заможні й бідні, можновладні й ниці, на кожного розумного — купка милих дурнів, а цілковитих ідіотів я взагалі не беру до уваги. Як і скрізь, це був маленький відбиток великого світу, й оскільки великі та малі, хитрі та дурні єднались одне з одним близькими й далекими родинними зв'язками, то доволі часто надмірна зарозумілість та обмежена легковажність опинялися під одним дахом і частенько наступали одне одному на ноги, тому в нашому житті вистачало місця і для глибини, і для комічності людського. Щоправда, над усім цим лежала вічна полуда прихованої чи неусвідомленої пригніченості. Залежність від сил природи й убозтво життя, повного тяжкої праці, додало нашому й без того старіючому люду схильності поринати в похмуру задуму, яка хоч і пасувала різким, грубуватим обличчям, проте не приносила

ніяких плодів, принаймні солодких. Тому всі раділи кільком нашим дурням: вони теж були тихими й доволі серйозними, проте додавали життю трохи кольору й кілька приводів для сміху та кпинів. Коли хтось із них своїм вибриком давав привід побазікати, по зморшкуватим, коричневим обличчям синів Німікона пробігала весела блискавка, а до самої радості від жарту, ніби дрібка фарисейської солі, додавалося задоволення від власної вищості, що аж прицмокувало язиком, адже хто-хто, а ти точно застрахований від таких помилок і прогріхів. До тих багатьох, що стояли посередині між праведниками та грішниками і хотіли б отримати задоволення й від тих, і від інших, належав і мій батько. Щойно затівалась якась каверза, як його переповнював душевний неспокій і він аж розривався між захватом від підбурника й масним усвідомленням власної бездоганності.

До таких дурнів належав мій дядько Конрад, хоч розумом він зовсім не поступався ні моєму батькові, ні іншим поборникам розважливості. Навпаки, він був ще тим хитрюганом зі справжнім духом винахідника, який частенько позбавляв його спокою і якому могли б позаздрити інші. Але, чесно кажучи, нічого путнього з того винахідництва не виходило. Те, що він не вішав носа і не впадав бездіяльно в меланхолію, а знову і знову починав нове діло і при цьому дивовижно легко ставився до трагікомічності власних починань, хоч це безперечно було перевагою, проте вважалося смішним дивацтвом, і тому дядька Конрада швидко зарахували до безкоштовних блазнів громади. Ставлення ж до нього мого батька постійно коливалося між захватом і зневагою. Кожен новий проект свого швагра сповнював його жагучою цікавістю й хвилюванням, які він марно намагався приховати під іронічними розпитуваннями та натяками. Коли ж дядько вже вважав, що успіх

гарантовано, і починав удавати з себе велику людину, батько щоразу не витримував і з корисливим братерством приставав на бік цього генія, аж допоки не наставала невідворотна невдача, через яку дядько лише стенив плечима, в той час як батько люто поливав його кпинами та образами, а опісля місяцями не розмовляв із ним і навіть не дивився в його бік.

Саме Конраду наше село завдячувало першим видовищем вітрильника, а розплачуватися довелося човнику мого батька. Вітрило й снасті дядько майстерно виготовив сам за гравюрою з календаря, а те, що наш човник був занадто вузьким для вітрильника, зрештою, не Конрадова провина. Підготовка тривала тижнями, від напруги, надії та страху мій батько аж кипів, а в селі не було інших тем, окрім як про нове починання Конрада Каменцінда. Це був знаменний день, коли одного вітряного літнього ранку наш човен мав уперше стати на воду. Мій батько в жахливому передчутті катастрофи тримався осторонь і, на мій превеликий жаль, заборонив мені їхати з дядьком. Творця вітрильника супроводжував лише син пекаря Фюслі. Але щоб побачити це видовище, на нашому ринистому майданчику і в садку вишикувалося все село. Сильний східний вітер віяв у бік озера. Спочатку пекарю довелося повеслувати, потім бриз підхопив човен, наповнив вітрило і гордо помчав його вперед. Ми із захватом спостерігали, аж поки човен не сховався за наступним виступом гори, і вже були готові вітати тямущого дядька, коли той повернеться, як переможця, й соромилися своїх іронічних потайних думок. Але коли вночі човен повернувся, на ньому вже не було вітрила, моряки були ледь живі, а син пекаря прокашлявся і сказав:

— Ви залишилися без головної розваги — в неділю за- просто могло бути двоє поминів.

до самого нутра, де ховалася моя суть і моя головна вада — непереборна лінь. Я, як міг, ухилявся від роботи, тікав у гори, до озера чи просто лежав десь на косогорі, сховавшись у траві, читав, мріяв і віддавався лінощам. Переконавшись у марності своїх зусиль, батько нарешті здався.

Ось добра нагода, щоб сказати кілька слів про моїх батьків. Мати колись була гарною, але все, що залишилося від її краси — це міцна й пряма статура та прекрасні очі. Вона була високою, надзвичайно сильною, роботящою і тихою. Хоча не поступалася розумом батькові, а силою навіть переважала його, вона не була головною в домі, віддавала владу в руки чоловіка. Батько був середнього зросту, мав худі, майже тендітні руки й ноги та вперту, хитру голову зі світлим обличчям, померезаним маленькими, надзвичайно живими зморщечками. На лобі була коротка вертикальна зморшка. Коли він зсував брови, вона темнішала і надавала йому похмурого стражденного виразу, ніби він намагався досягнути щось надзвичайно важливе, проте й сам не сподівався, що вдасться. Можна було помітити в ньому якусь меланхолію, але на це ніхто не звертав уваги, адже вдача майже всіх жителів нашої місцевості була завжди ніби оповита тьмяною полудою, причиною якої були довга зима, небезпеки, важка праця, щоб прогледувати сім'ю, та відокремленість від життя іншого світу.

Від батьків я успадкував важливі риси мого єства. Від мами скромну життєву мудрість, порцію віри в Бога і тихий, мовчазний характер. Від батька ж, навпаки, страх перед важливими рішеннями, невміння поводитися з грішми та мистецтво багато й усвідомлено пити. Щоправда, останнє ще не виявилось в моєму ніжному віці. Щодо зовнішності, то від батька в мене очі й рот, від матері — важка, витривала хода, статура й фізична сила. Від батька й загалом від нашої породи мені передалися сільський хитрий

розум, але похмурий характер і схильність до безпричинного суму. Оскільки мені судилося довго блукати серед чужих людей вдалині від батьківщини, то було б значно краще, якби я успадкував гнучкість характеру і трохи веселої легковажності.

Споряджений вищеперерахованим і в новому одязі я вирушив у подорож життям. Такий родинний спадок добре мені прислуживсь, адже відтоді я йшов крізь життя самостійно і завжди стояв на власних ногах. Проте, мабуть, дечого мені таки бракувало; чогось, що не дали мені ні наука, ні велике життя. Бо ще й сьогодні я можу подолати гору, десять годин поспіль іти пішки чи веслувати, а за потреби — вбити людину голими руками, а от для того, щоб насолоджуватися життям, мені досі чогось бракує. Мое раннє однобічне спілкування із природою, рослинами й тваринами не сприяло розвитку соціальних навичок, і ще й досі мої сни є дивним доказом того, як сильно я, на жаль, схильний до чисто тваринного життя. Наприклад, мені часто сниться, що я лежу на морському узбережжі у вигляді тварини, найчастіше у вигляді тюленя, і при цьому відчуваюся так добре, що коли прокидаюся, то не відчуваю ні радості, ні гордості за те, що знову маю свою людську гідність, а лише розчарування.

На виховання мене віддали у звичайну гімназію з безкоштовним навчанням і харчуванням, де я мусив стати філологом. Ніхто не знає, чому. Немає більш марного і нуднішого фаху. А також більш непідходящого для мене.

Шкільні роки проминули швидко. Бійки та навчання чергувалися з годинами туги за домом, годинами зухвалих мрій про майбутнє та годинами побожного поклоніння науці. Раз у раз моя непоборна лінь визирала на світ божий і викликала на мою голову гнів і покарання, доки її не витісняв новий приплив ентузіазму.

ЗМІСТ

ПЕТЕР КАМЕНЦІНД. <i>Роман</i>	3
Розділ 1	5
Розділ 2	27
Розділ 3	41
Розділ 4	65
Розділ 5	81
Розділ 6	101
Розділ 7	116
Розділ 8	136
ПІД КОЛЕСАМИ. <i>Повість</i>	163
Розділ перший	165
Розділ другий	192
Розділ третій	215
Розділ четвертий	249
Розділ п'ятий	276
Розділ шостий	295
Розділ сьомий	316
Віхи на шляху до створення нового типу «біографії душі». <i>Іван Мегела</i>	338